

ՀԻՒԱՆԴԱՅ ՕԾՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

(Շաբ. տե'ս «Բազմավեպ» 1940, էջ 33)

ՀԻՒԱՆԴԱՅ ՕԾՄԱՆ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԾԷՍԸ

ԻՒՂԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երրորդ Շրջանին. — Հատինականն է որ
կը վերադասուի, եւ մոռացութեան կը
մատնուի յունականը: Այս շրջանը կը սկսի
ԺԴ դարէն եւ կը տեւէ մինչեւ մեր օրերը:
Այս շրջանիս լուսաբանութեան համար
կ'ուզէի նկատել տալ որ Սսոյ Գ Ժողովէն
վերջ, (ինչպէս կը կարգանք անոր դործե-
րուն մէջ) Հայ եկեղեցին պաշտօնապէս
ծիսական փոփոխութիւն մը կը կատարէ,
թողլով յունականը կ'անցնի լատինակա-
նին, եւ այսպիսով ըստ նոյն ժողովի վկա-
յութեան, Հայ եկեղեցւոյ մէջ կը մնայ այլ
եւս միայն երկու հոսանք, այսինքն ոմանք
որ կը կատարեն զայն, իսկ ուրիշներ որ
բոլորովին կը թերանան անոր կատարման
մէջ: Այս երկուութիւնը, իր անորոշ բա-
ժանումով կը տեւէ մինչեւ ԺԸ դար՝ երբ
Հայ եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ երկու
համայնքներու պաշտօնական բաժանումը,
ըստ այս բաժանման հիւանդաց օծման
խորհուրդն ալ իր ծիսակատարութեան եւ
նոյն իսկ իր վարդապետական ըմբռնումին
մէջ կ'ունենայ երկու որոշ բաժանում,
այսինքն, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցին որ
կ'ընդունէր եւ կը կատարէր խորհուրդս
ինչպէս որ Ընդհանուր Եկեղեցւոյ եւ Հայ
Եկեղեցւոյ հին աւանդութեան մէջ կ'ըն-
դունուէր եւ կը կատարուէր, եւ Հայ էջ-
միածնական եկեղեցին, որ կը թերանար
թէ անոր վարդապետականին եւ թէ կա-
տարման մէջ, ինչպէս իր տեղն արդէն
ցոյց տուած եմ:

Յետ այս միջանկեալ լուսաբանութեան,
զաւով երրորդ շրջանին մէջ կատարուած
հիւանդաց իւղի օրհնութեան իրաւասու-
թեան եւ ծիսակատարութեան, կարելի է
ըսել որ ԺԴ դարէն սկսեալ իւղի օրհնու-
թեան իրաւասութիւնը վերապահուած էր
միայն եպիսկոպոսին, իսկ անոր օրհնու-
թեան ծիսակատարութիւնը տեղի կ'ունե-
նար լատինականէն հայերէնի թարգման-
ուած արարողութեամբ, ինչպէս կը տես-
նենք Սսոյ եւ հետագայ ուրիշ գրչագիր
Մաշտոցներու մէջ: ԺԹ դարու վերջերը
Հայ Կաթողիկէ Նուիրապետութենէն դու-
մարուած Կ. Պոլսոյ 1869ի եւ Քաղկեդոնի
1890ի Ժողովներու մէջ, նկատուեցաւ նաեւ
հիւանդաց օծման խորհուրդս թէ վարդա-
պետական եւ թէ ծիսական տեսակէտով:
Քաղկեդոնի Ժողովը, (որ աւելի կատարե-
լագործած էր Կ. Պոլսոյ կարգադրութիւն-
ները) լաւ ուսումնասիրութիւն մը ըրած
ըլլալով հիւանդաց օծման խորհուրդի
մատակարարութեան պատմական յեղա-
շրջման մասին, եւ տեղեակ ըլլալով
ազգային հին որոշումներուն եւ սովո-
րութիւններուն, ուղեց հաշտարար դեր մը
կատարել հին իրաւակարգի եւ կիլիկեան
շրջանին ընդունուած լատինականին մի-
ջեւ, որով որոշեց որ հիւանդաց օծման
իւղին օրհնութիւնը կատարուէր եպիսկո-
պոսին ինչպէս կիլիկեանը կը պահանջէր,
բայց միեւնոյն ժամանակ վերահաստատեց
նաեւ քահանայից ունեցած հին իրաւասու-

թիւնը, որով անհրաժեշտ պարագային,
կ'ըսէր նա, քահանան ալ կրնար օրհնել
զայն առանց կանխաւ հրաման առնելու
եպիսկոպոսին: Ահա այդ Ժողովին որո-
շումը.

«Այլ քանզի ի բազմաց հետէ ի դիւրու-
թիւն մատակարարութեան խորհուրդս ըն-
կալեալ է սովորութիւն, զի օրհնութիւն
իւղոյս լիցի յեպիսկոպոսէ յաւուր Մեծի
Հինդարաթու, եւ մի միայն քահանայ
Հինդարաթու, եւ մի միայն քահանայ
որ ժո-
մատակարարեացէ զայն հիւանդաց որ ժո-
ղովրդապետ իցէ կամ հոգաբարձու...
Սակայն ի հարկաւորութեան ուր չիցէ
մարթ գտանել զիւղ օրհնեալ յեպիսկոպո-
սէ, առ ի չղրկել զհաւատացեալսն ի խոր-
հուրդս, քահանայք օրհնեացն զիւղն ըստ
ձեւոյ հաւանեալ Մաշտոցի, միայն վասն
այնր դիպուածոյ եւ մատակարարեացն
զխորհուրդն»:

1911ի Հոգովմայ մէջ դումարուած Սիւ-
նոդոսը, զարտուղելով նախկին ազգային
Ժողովներու որոշողութիւններէն, հիւան-
դաց իւղի օրհնութիւնը վերապահեց Կա-
թողիկոսին, որ կը կատարէ Աւագ Հինդ-
արթի օրը՝ Դրոշմի եւ Երախայից իւղի
օրհնութեան հետ: Որոշողութիւն մը որ
հիմնուած չի տեսնուիր հին ազգային կա-
նոնական աղբիւրներու վրայ:

ՀԻՒԱՆԴԻ ՕԾՈՒԹԵԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս հիւանդաց իւղի օրհնութիւնը
նոյնպէս հիւանդաց օծման արարողու-
թիւնն ու աղօթքներն հայ եկեղեցւոյ մէջ
զարեւու ընթացքին կրած են զանազան
փոփոխութիւններ, այսու հանդերձ միշտ
անփոփոխ մնացած է մատակարարող պաշ-
տօնէին սրբազան աստիճանը, այսինքն
միշտ եղած է քահանան: Իւրաքանչիւր
շրջանին, հիւանդաց օծման արարողու-
թեան մէջ պատահած փոփոխութիւններն
հետեւեալներն են:

Այն շրջանին երբ յունական ազգե-
ցութեան տակ քահանաները կ'օրհնէին
իւղը եւ կ'օծէին հիւանդը, օծման համար
հարկաւոր էր որ ըլլար բազմութիւն մը

քահանայից, 7 կամ 5 եւ կամ 3: Օծուած
անդամներն էին ճակատ սիրտ եւ ձեռք:
Խորհուրդի բանաձեւն էր «Բարեգութ
Տէր» աղօթքը. զայն կ'արտասանէր աւագ-
երէցը բոլոր քահանաներուն կողմէն՝ երբ
անոնցմէ իւրաքանչիւրը կ'աւարտէր իր
օծումը:

Այս պաշտօնական բանաձեւը բա-
ռացի կերպով նոյն էր յունաց ծիսական
բանաձեւին հետ, այս տարբերութեամբ
որ, յունաց մէջ իւրաքանչիւր քահանայ
իւր օծմանէն վերջ նոյնը ամբողջութեամբ
կ'արտասանէր, իսկ Հայոց մէջ իւրաքան-
չիւր քահանայ հիւանդն օծելէն վերջ իր
կարգին կ'ըսէր հետեւեալ սաղմոսը. «Օգ-
նութիւն քեզ Տեառնէ եկեաց որ արար
զերկինս եւ զերկիր»:

Բացի օծման այս արարողութենէն
կար նաեւ միաժամանակ ուրիշ արա-
րողութիւն մ'ալ, այսինքն, նախ քան օծե-
լը՝ հիւանդին գլխուն վրայ կը դնէին Ս.
Աւետարանը, ինչ որ արդէն պաշտօնական
բանաձեւին մէջ ալ կ'ակնարկուի:

Կիլիկեան շրջանին երբ Արեւմտեան եկե-
ղեցւոյ աղբիւրներէն սկսան դործածել
լատինական արարողութիւնը, օծման հա-
մար այլեւս հարկաւոր չէր բազմութիւն մը
քահանայից, կը բաւէր մէկ հոգի, որ
հետն առած եպիսկոպոսին օրհնուած իւ-
ղը, (որ սրբազան եւ մաքուր ամանով մը
կը պահուէր եկեղեցւոյն մէջ), կ'երթար
հիւանդին սենեակը եւ կը կատարէր
հիւանդաց օծումի խորհուրդը՝ լատինա-
կանէն հայերէնի թարգմանուած արարո-
ղութեամբ:

Կիլիկեան շրջանի օծման ընկերացող
բանաձեւը տարբեր էր քան ինչ որ է ներ-
կայիս դործածուածը, այսինքն քահա-
նան կ'ըսէր. — «Օծանեմ զաչսդ քո իւ-
ղով սրբով, զի դու ինչ տեսութեամբ մե-
ղար, սորին օծութեամբ իւղոյս փրկեսցիս
վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստո-
սի»: Կ'օծէին վեց անդամները, այսինքն,
աչք, քիթ, ախանջ, բերան, ձեռք, ոտք.
բայց Թոմա Մեծփեցւոյն օրով կ'անհնչան
նաեւ ճակտի եւ սրտի օծումները: Դա-

բերու ընթացքին զգայարանաց օժման տեսակէտով փոփոխութիւն մ'ալ տեղի կ'ունենայ, ինչպէս կը տեսնենք Վենետիկեան Մաշտոցի տպագրութեան մէջ, սինքն ճակատի օծումը զանց կ'ըլլուի: Վերահաս մահուան պարագային բոլոր զգայարաններն ալ միանգամայն կ'օծուէին եւ կ'արտասանուէր մէկ ընդհանուր բանաձեւ մը արտայայտող բոլոր զգայարաններուն: Ըստ Վիեննական Մաշտոցին ուր գրեթէ արդի լատինականին բառացի թարգմանութիւնն է, սրտին տեղ մէջքը կամ երիկամունքն է որ կ'օծուի, իսկ վերահաս մահուան պարագային ճակատը միայն՝ արտասանուելով ընդհանուր բանաձեւ մը նոյն Վենետիկեանին հետ:

Ներկայ տաղերի Մաշտոցներուն մէջ
օծման ժամանակ կիրարկուած բանաձեւեր
արդի լատինականն է, բառացի թարգմա-
նութեամբ, այսինքն «Սովին սուրբ օծու-
թեամբ եւ իւրով ամենազուտ ողորմու-
թեամբն, թողցէ քեզ Տէր զոր ինչ մեղար
տեսանելեօք, ամէն»։ Այսպէս իւրաքան-
չիւր անդամ օծած ժամանակ քահանան
բանաձեւին մէջ կու տայ անդամին համա-
պատասխան անունը։

* * *

Հիւանդաց Ծման Խորհուրդին շուրջ
մինչեւ հիմակ ըստածներն աչքի առջեւ
ունենալով, անօգուտ չեմ դատեր հետե-
ւեալ քանի մը խորհրդածութիւններն ընել
եւ եզրակացնել :

Ա. — Թէ՛ Հայ Եկեղեցին իր խանձարուր-
քէն սկսեալ մինչև մեր օրերը զաւանած
է Հիւանդաց Օժման Խորհուրդը եւ մա-
տակարարած է զայն իր հիւանդ անդամ-
ներուն . հետեւաբար սխալ է ըսել թէ՛ Հայ
Եկեղեցին , Միջին Դարու մէջ Հոռովմայ
Սրբազան Պապերու ազդեցութեան եւ յոր-
դորներու տակ է որ ընդունած է զայն , եւ
կամ թէ՛ Հայ եկեղեցւոյ մէջ այդ Խոր-
հուրդին մատակարարութիւնը կը կայա-
նար միայն հիւանդաց վրայ ազօթքներ
կարդալու մէջ՝ առանց Իւզի օժումի :
Եզրակացութեանս իրրեւ փաստ եւ հաւաս-

տիք տեսնել յօդուածիս առաջին մասին
մէջ յիշատակուած Հայ Եկեղեցւոյ Ս.
Հայրերու եւ ազգային Ժողովներու որոշո-
ղութիւններն ու կարգադրութիւնները :

Բ. — Կլիլիկեան շրջանին երբ Հայ եկեղեցին Հիւանդաց օժման Խորհուրդի մատակարարութեան համար կ'ընդունէր Արեւմտեան եկեղեցւոյն ծէսը, չփոթելով իրարու հետ ծէս եւ իրաւունք, կ'ընդունէր նաեւ այդ ծէսին հետ միացած լատինական իրաւակարգը (որով Հիւանդաց օժման իւղին օրհնութեան իրաւունքը կը վերապահուէր եպիսկոպոսին), առանց նկատի առնելու, նախ՝ թէ Հայ եկեղեցին ունէր Արեւելեան եկեղեցիներու դրոշմը թէ՛ իր եկեղեցական կազմով եւ թէ՛ իր փրաւասական ըմբռնումով: Երկրորդ, թէ այդ ընդունելութեան հետ չէր զուգընթանար այն դարաւոր եւ հեղինակաւոր իրաւակարգը որ դոյրութիւն ունէր Հայ եկեղեցւոյ խանձարուրքէն սկսեալ մինչեւ ԺԴ դար, եւ որուն փոփոխութեան համար հարկաւոր էր եկեղեցական հեղինակութենէ եկած նոր փոփոխութիւն մը, ինչ որ տեղի չէ ունեցած մինչեւ ԺԹ դար: Այդ նոր իրաւակարգը հաստատուած էր լոկ դործնական սովորութեան մը վրայ: Հետեւաբար 1890ին, երբ Հայ կաթողիկէ Նուիրապետութիւնը Քաղկեդոնի Ժողովին մէջ իր ուսումնասիրութեան եւ որոշողութիւններու նիւթ կ'առնէր նաեւ հիւանդաց օժման մատակարարութեան բարեկարգութիւնը, շատ իմաստուն կերպով, յարգելով հանդերձ չորսը 400 տարուան նորամուտ սովորութիւնը, կը վերահաստատէր քահանայից ունեցած հին իրաւունքը օրհնելու հիւանդաց օժման իւղը, սահմանելով թէ «ի հարկաւորութեան ուր չիցէ մարթ դրտանել զիւղ օրհնեալ յեպիսկոպոսէ, առ ի չըրկիւ զհաւատացեալսն ի Խորհրդոյս, քահանայք օրհնեսցեն զիւղն ըստ ձեւոյ հաւանեալ Մաշտոցի, միայն վասն այնր դիպուածոյ եւ մատակարարեսցեն զԽորհուրդն»:

Գ. - Հայ եկեղեցւոյ Արեւելեան դրոշմը
չի՞ պահանջեր որ նա ինորհուրդս մատակարար

լարէ աւելի հին աւանդական արարողութեամբ՝ քան Կիլիկեան շրջանին մուտ գտած յատինական ծէսով :

Անտառակոյս սրբազան եւ նուիրական
ղղացում մ'է ամէն հայու սրտին համար,
որ ինչպէս միւս խորհուրդները, նմանա-
պէս Հիւանդաց Օժուռն ալ կատարուի մեր
Ս. Հարց եւ նախնեաց հոգիէն կերտուած
աղօթքներով եւ ծէսով: Բայց գործնա-
կանապէս նկատելով Խորհուրդիս մատա-
կարարութիւնը, քահանան հիւանդին մօտ
կը կանչուի այն ժամանակ երբ նա կ'ապրի
իւր վերջին վայրկեանները, հետեւաբար
աճապարանքի դիրքին մէջ կատարելու օ-
ծումը, որպէս զի հիւանդը օգտուի թէ' -
հոգեպէս, սրբուելով իր մեղքերէն եւ զօ-
րանալով սատանայի վերջին յարձակում-
ներուն դէմ, եւ թէ' մարմնապէս, առող-
ջանալով իր հիւանդութենէն: Արդ, եթէ
օժումը կատարուի հին հայ աւանդական
արարողութեամբ, ծէսիս երկարութեան
պատճառով այն պիտի հանդիպի, որ շատ
անգամ ոեւ. օժումը չկատարուած՝ հիւան-

դը արդէն հոգին աւանդած պիտի ըլլայ, եւ պիտի չօգտուի ոչ հոգեպէս, քանի որ մարդու մեռնելէն վերջ հոգւոյն վիճակը այլեւս անփոփոխ է, եւ ոչ մարմնապէս, քանի որ Խորհուրդս զօրութիւն չունի յարուցանելու մեռեալները: Մինչդեռ Կիլիկեան շրջանին ընդունուած Արեւմտեան ծէսը իր համառօտութեամբ եւ իր ընծայած դիւրութիւններով աւելի ընդառաջ կ'երթայ այդ գործնական պահանջին: Հետեւաբար խորհուրդիս մատակարարութեան համար պահելու է Կիլիկեան ծէսը, որ թէպէտ փոխ առնուած է լատինականէն, բայց գեղադարձուած է հայ ծէսին պահանջուած ճաշակով: Այս փոխառութիւնը, ո՛չ առաջինն է եւ ոչ միակը. եթէ բանանք ներկայիս գործածուած հայ Մաշտոցը եւ բաղդատենք զայն լատինականին հետ, պիտի տեսնենք որ կարծուածէն աւելի արարողութիւններ առնուած են անկէ, որոնք սակայն լաւ յարմարցուելով հայ ծէսի հոգւոյն՝ կազմած են անոր զարդը:

Հ. Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

